

Arkadiusz Kołodziejczyk

"Dzieła Wybrane", t. 1-5, Wincenty
Witos, Warszawa 1988-2007 :
[recenzja]

Niepodległość i Pamięć 16/1 (29), 295-299

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Wincenty Witos, *Dzieła Wybrane*, t. 1-5, Ludowa Spółdzielnia
Wydawnicza, Warszawa 1988-2007, ss. 486, 630, 644, 456, 449.**

Po dziewiętnastu latach (!) ukazał się wreszcie tom 5 *Dzieł Wybranych* wybitnego męża stanu i przywódcy ruchu ludowego – Wincentego Witos (1874-1945), w opracowaniu czołowego historyka ruchu ludowego, profesora Józefa Ryszarda Szaflika, zawierający wybór przemówień Witos z lat 1908-1945¹. Tym samym bezsprzecznie czołowa postać sceny politycznej lat II Rzeczypospolitej, przywódca polskiej wsi i chłopów doczekał się po wielu mniej lub bardziej udanych biografiach i edycjach źródłowych, edycji swoich pamiętników i wyboru wystąpień publicznych. Tom, opublikowany nakładem Ludowej Spółdzielni Wydawniczej, poprzedziły dwutomowe *Moje wspomnienia* Witos, wydane w 1988 i 1990 r.² „*Moje wspomnienia*, chociaż obarczone niewątpliwie znaczną dozą subiektywizmu, stanowią pierwszoplanowe źródło pamiętnikarskie do dziejów wsi galicyjskiej, dziejów społeczno-politycznych i parlamentarzysty II Rzeczypospolitej, historii ruchu ludowego (...) – napisałem, w recenzji w 1992 r. – Witos zaprezentował we wspomnieniach doskonale zrozumienie mechanizmów władzy i stosunków społecznych ówczesnej Polski, dał pogłębioną charakterystykę wielopłaszczyznowej walki ludowców o godność chłopską i uczestnictwo w sprawowaniu władzy w państwie, o równouprawnienie polityczne, gospodarcze i kulturowe. Z kart wspomnień wзира Witos – polityk, Witos – socjolog i filozof, Witos – Polak i patriota, a równocześnie Witos – chłop i rolnik; przebija umysłowość nieprzeciętna, pamiętnikarz o kapitalnej wręcz pamięci”³. Wspomnienia zostały opatrzone wnikliwymi przypisami, a także wyborem archiwalnych fotografii.

Redaktorzy wspomnień – Eugeniusz Karczewski i J.R. Szaflik musieli zadać sobie wiele trudu, by dokonać edycji najbardziej zbliżonej do pierwowzoru, gdyż W. Witos dokonał w tekście wielu zmian, wynikających zarówno ze zmieniającej się sytuacji politycznej w Polsce, jak i niewątpliwych sugestii osób trzecich. „Zarówno w rękopisie, jak i w maszynopisie autor naniósł wiele poprawek. Skreślił niektóre zdania, część zdań lub słowa, niekiedy w miejsce skreślonych wpisał nowe; na marginesie zapisał dyspozycje przeniesienia niektórych fragmentów na inną stronę lub wstawienia

1 W. Witos, *Dzieła Wybrane*, t. 5: *Przemówienia*. Wyboru dokonał, do druku przygotował, przedmową i przypisami opatrzył J.R. Szaflik, Warszawa 2007, ss. 439.

2 W. Witos, *Dzieła Wybrane*, t. 1. *Moje wspomnienia*. Cz. 1. Do druku przygotowali, przedmową i przypisami opatrzyli: E. Karczewski, J.R. Szaflik, Warszawa 1988, ss. 486; *Dzieła Wybrane*, t. 2: *Moje wspomnienia*. Cz. 2. Do druku przygotowali, przedmową i przypisami opatrzyli: E. Karczewski, J.R. Szaflik, Warszawa 1990, ss. 630. Przypomnijmy, iż pierwsze wydanie *Moich wspomnień*, ukazało się w latach 1964-1965 nakładem paryskiej „Kultury” (t. I – III), w opracowaniu prof. Stanisława Kota, a w Polsce wydano tylko jeden tom, obejmujący okres do 1918 r., w opracowaniu A. Czubińskiego, Z. Hemmerlinga, S. Łaty i W. Stankiewicza (Warszawa 1978).

3 „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” (dalej „RDRL”), nr 27, 1992, s. 117.

uzupełnień zapisanych na oddzielnych kartach, na niektórych maszynopisach pozosta-
wił odrębnie zapisane informacje: «Pierwsze przepisanie», «Nie drukować» itp.
Świadczy to, iż nie tylko w trakcie pisania, ale i później autor – na ile czas mu
pozwolił – dokonywał poprawek w przepisany już tekście” – podkreślili redaktorzy
w *Przedmowie* do tomu I *Dzieł Wybranych* (część I *Moich wspomnień*)⁴.

W 1995 r. ukazał się tom trzeci, zawierający wspomnienia z przymusowej, polity-
cznej emigracji Witosa w Czechosłowacji w latach 1933-1939, także w opracowaniu
J.R. Szaflika i zmarłego przedwcześnie w 1994 r. (w wieku zaledwie 58 lat) E. Kar-
czewskiego. Tekst *Mojej tułaczki w Czechosłowacji*, uzupełniony *Dziennikami* (niestety
niekompletnymi) prezesa Witosa z tych lat, dopełniono pomniejszych jego pracami:
Ks. biskup Wałęga; Rok 1925. Porozumienie z Czechami; Pobyt mój w Bułgarii. „Do-
brze się stało, iż tom ukazał się w 1995 roku – w trakcie zainaugurowanych dwa lata
wcześniej obchodów setnej rocznicy powstania politycznego ruchu ludowego, którego
do dziś Wincenty Witos pozostaje nie tylko postacią numer jeden, a przede wszystkim
symbolem chłopskiej obecności na scenie politycznej i wkładu wsi w obronę niepod-
ległości i suwerenności narodowej” – podkreśliłem w 1996 r. w kolejnej recenzji⁵.
Przypomnijmy, iż *Moja tułaczka w Czechosłowacji* jest drugim wydaniem tej części
wspomnień W. Witosa; pierwsze wydanie przygotowane do druku przez J.R. Szaflika
ukazało się nakładem Ludowej Spółdzielni Wydawniczej w 1967 r. Ta pierwsza edy-
cja została poprzedzona obszerną, rzetelną biografią W. Witosa, w opracowaniu prof.
J.R. Szaflika (oczywiście nieco ograniczoną ingerencjami cenzury, zwłaszcza dotyczą-
cymi roku 1920)⁶. W wydaniu drugim skolacjonowano przygotowany do druku tekst
z oryginałem maszynopisu, wprowadzono też dla większej przejrzystości wiele śródty-
tułów, ujmując je w nawiasy kwadratowe. Zarówno *Moje wspomnienia* jak i *Moja
tułaczka...* powstały w trakcie emigracji politycznej Witosa w Czechosłowacji.

Dopiero w 2003 r., i to tylko dzięki wsparciu finansowemu Ludowego Towarzy-
stwa Naukowo-Kulturalnego oraz Fundacji im. Zofii i Władysława Pokusów, ukazał
się tom 4 *Dzieł Wybranych* w opracowaniu J.R. Szaflika⁷, zawierający wybór publicy-
styki Witosa z lat 1895 (*Obrazki ze wsi* – pierwszy znany, opublikowany tekst preze-
sa w „Przyjacielu Ludu”, nr 7 z 15 maja 1895 r.) – 1945 (odezwa W. Witosa z 16 wrześ-
nia 1945 r. pt. Bracia Chłopi!, odczytana na Zjeździe Wojewódzkim PSL w Krakowie
w tym dniu; „Chłopski Sztandar”, nr 1 z 14 października 1945 r.). Łącznie opubliko-
wano w tym tomie 229 tekstów W. Witosa. Słowo pisane w jego wizerunku jako
działacza społeczno-politycznego, męża stanu, parlamentarzysty i przywódcy ludowców
odgrywało nader ważną rolę. „Od początku swej działalności politycznej aż po ostat-
nie dni życia chwycił często pióro, by poprzez publikowane artykuły i broszury pre-
zentować swoje racje polityczne, ale także kształtować postawy chłopów, członków i działa-
czy ruchu ludowego, wytyczać ruchowi ludowemu kierunki działania. Pisarstwo polity-
czne było więc bardzo ważnym instrumentem w Jego pracy dla Polski, chłopów i ruchu
ludowego” – podkreślił J.R. Szaflik w *Przedmowie* do wyboru publicystyki Witosa.
„Witos swoją pozycję polityczną i moralną osiągnął dzięki zaletom umysłu i charakteru.

4 W. Witos, *Dzieła Wybrane*, t. I ..., s. 9.

5 „RDRL”, nr 29, 1996, s. 223.

6 W. Witos, *Moja tułaczka*, przygotował do druku, biografią Wincentego Witosa poprzedził J.R. Szaflik, Warszawa 1967, ss. IX, 652.

7 W. Witos, *Dzieła Wybrane*, t. 4: *Publicystyka*, Wyboru dokonał, do druku przygotował i przypisami opatrzył J.R. Szaflik. Warszawa 2003, ss. 456.

Zalety te ujawniły się i oddziaływały na szerokie masy poprzez słowo mówione i drukowane. Wybił się Witos z masy ludowej i zdobył znaczenie w Stronnictwie i narodzie jako mówca i publicysta⁸. Podkreślmy ogrom pracy J.R. Szaflika, ogromny trud w przygotowanie publikacji, fachowość i znanstwo problematyki (choćby przesunięcie debiutu publicystycznego Witos z marca 1896 na 15 maja 1895 r.)⁹.

W tomie 5 *Dzieł Wybranych* W. Witos, J.R. Szaflik zawarł 128 jego przemówień z lat 1908-1939 i jedno z 1945 r. „W swym długim i pracowitym życiu Wincenty Witos wygłosił tysiące przemówień wobec różnych gremiów. Ze względów technicznych – znamienych dla tamtych czasów – niewiele z nich zostało zarejestrowanych. Najpełniej zachowały się Jego przemówienia w galicyjskim Sejmie Krajowym i w parlamencie Polski Odrodzonej. Zamieszczamy je wszystkie. Najwięcej przemówień wygłosił na wiecach, zgromadzeniach i zjazdach partyjnych oraz na różnych uroczystościach państwowych. Przemówień takich zachowało się jednak niewiele. Publikujemy je tu głównie na podstawie prasy i wydawnictw broszurowych. W tych przypadkach trudności sprawia często fakt nie zawsze wiernego oddania tekstu autorskiego. Często mamy do czynienia ze skracaniem tekstu lub częściowym tylko jego omówieniem. Niekiedy prasa odnotowywała przemówienia Witos w formie omówienia lub streszczenia. Teksty takie nie zostały włączone do wyboru” – podkreślił w *Przedmowie* J.R. Szaflik¹⁰.

Teksty zostały zaopatrzone w niezbędne przypisy, konieczne do zrozumienia niektórych fragmentów przez Czytelników nie będących historykami. W wielu wypadkach zamieszczono przypisy osobowe, dla poznania – choćby pobieżnego – życia i działalności wymienionych przez Witos osób. Nie dokonywano żadnych zmian stylistycznych i językowych, poprawiono natomiast ewidentne błędy drukarskie, zmodernizowano pisownię i interpunkcję. Tytuły przemówień pochodzą od autora wyboru, prof. J.R. Szaflika. Jeśli dany tekst ukazał się kilka razy, opublikowano tekst najpełniejszy.

„*Dziela Wybrane* Wincentego Witos to cenne i bogate źródło wiedzy o dziejach wsi, ruchu ludowego i najnowszej historii Polski. Należy do nich sięgać, by poznać myśli i czyny wielkiego Polaka. Z jego dorobku i bogatej osobowości warto przyswajać sobie to wszystko, co pozwala godnie żyć i działać. Wiele przekazanych nam przez Wincentego Witos myśli i wskazań ma do dziś nieprzemijającą wartość. Mijamy nadzieję – jak pisaliśmy w tomie poprzednim – że z Jego dorobku korzystać będą nie tylko badacze i miłośnicy przeszłości, ale także politycy, działacze i zwykli członkowie ruchu ludowego. Dzięki tej publikacji mają oni okazję by pełnymi garściami czerpać ze skarbnicy myśli Przywódcy Chłopów Polskich” – zakończył *Przedmowę* autor wyboru¹¹.

Profesor Józef Ryszard Szaflik zmarł na nieuleczalną chorobę w maju 2008 r. Trudno mi więc stwierdzić, czy powstałby tom 6 *Dzieł Wybranych* Witos zawierający wybór listów tego polityka, co sugerowałem w recenzji z 2006 r.¹²; nie ukazał się też w serii tekst *Kilka uwag do Braci Włościan i innych Polaków*, napisany przez niego w rzeszowskim więzieniu w dniu 23 lutego 1940 r., a opublikowany w 1965 r.¹³ Za-

8 Ibidem, *Przedmowa...*, s. 5.

9 Por. rec. A. Kołodziejczyk, „RDRL”, nr 34, 2006, s. 405-409.

10 J.R. Szaflik, *Przedmowa*, [w:] W. Witos, *Dziela Wybrane*, t. 5, s. 5-6.

11 Ibidem, s. 6.

12 „RDRL”, nr 34, 2006. Por. przypis 8, s. 409, [przypis 9]. Listów tych zachowało się dużo – zarówno prywatnych jak i politycznych.

13 W. Witos, *Kilka uwag do Braci Włościan i innych Polaków*, „RDRL”, nr 7, 1965, s. 454-493.

chowało się także sporo niepublikowanych rękopisów W. Witosy. Historycy ruchu ludowego, zwłaszcza skupieni w Ludowym Towarzystwie Naukowo-Kulturalnym, którego wszak prof. J.R. Szaflik był nieprzerwanie prezesem od czasu jego powstania w 1992 r. aż do śmierci, winni zastanowić się nad kontynuacją *Dzieł* Witosy (listy, niepublikowane rękopisy, uzupełnienia).

O Wincentym Witosie, jego życiu i działalności pisało wielu historyków. Jego biografię opublikował Andrzej Zakrzewski¹⁴. Pierwszy wybór publikacji i przemówień Witosy wydano już w 1939 r.¹⁵ Pierwszą, z pewnością niepełną bibliografię pism i przemówień W. Witosy, opublikowała Maria Mioduchowska w 1968 r., album o nim – A. Zakrzewski w 1984 r.¹⁶ Wybory pism Witosy opublikowali jeszcze Jan Borkowski, oraz J. Borkowski i W. Kulerski¹⁷. O Witosie, jego życiu i działalności pisało wielu innych historyków, publicystów, pamiętnikarzy. Najbardziej sumiennym, skrupulatnym i dociekliwym w dokumentowaniu kolei życia i działalności publicznej Witosy był i przez wiele zapewne następnych dziesięcioleci pozostanie Józef Ryszard Szaflik, publikując jako pierwszy, pełną, naukową biografię Witosy, monografię PSL „Piast” w latach 1926-1931 i protokoły posiedzeń Klubu Parlamentarnego „Piast” z tych lat¹⁸, a swoją pasję badawczą i niewątpliwe zafascynowanie osobą „Wójta z Wierchosławic” koronując „pomnikowym” wydaniem Jego pięciotomowych *Dzieł Wybranych*. W pamięci kolegów i uczniów – historyków, przywódców i działaczy ruchu ludowego pozostanie jako ten, który Witosowi postawił swoisty pomnik pamięci Jego życia i dokonań. Ale *Dziela* *Wybranymi* Witosy postawił pomnik i samemu sobie.

Na koniec wspomnijmy, że swoiste świadectwo docenienia talentu i dokonań politycznych Witosy wystawiali mu także przeciwnicy polityczni. Najlepiej oddają to słowa wieloletniego prezesa Związku Ziemiaków (1918-1933) Jana Steckiego, który w 1928 r. z wielką dozą subiektywizmu, ale i uznania pisał: „W. Witos jest jedną z tych osobowości, które zaburzyły życie polityczne Nowej Polski i rozwój myśli państwowej w masach, zatrwały atmosferę czystego patriotyzmu czadem samolubstwa klasowego i klasowej chciwości. Czyż mógł kto inny, tak jak on, stać się twórcą, uosobieniem i ogniskiem egoizmu chłopskiego i czyż mógł kto inny tak skutecznie podnieść do świadomej godności podświadome, egoistyczne instynkty mas chłopskich, instynkty potężne, jako dźwignia rozwoju, zgubne, fatalne, jako program. Wszyscy inni: Okonie i Sanojce, Dury i Smoły, Wojewódzcy i Fiderkiewiczze, to nie są ludzie w wielkim stylu, to mewy wrzeszczące nad roztoczem fal, to piana na nurcie wzburzonym, to są komparsy, to jazband, który wybuchy wrzaskiem i zgiełkiem, gdy milczy wielki solista, p. W. Witos. Dwóch takich urodziło się na dwóch krańcach śródlądu europejskie-

14 A. Zakrzewski, *Wincenty Witos, chłopski polityk i mąż stanu*, Warszawa 1977, ss. 432.

15 W. Witos, *Wybór pism i mów*. Z podobizną autora, przedmową, objaśnieniami i bibliografią, Lwów 1939.

16 M. Mioduchowska, *Bibliografia pism i przemówień Wincentego Witosy*, „RDRL”, nr 8, 1968, s. 460-504; A. Zakrzewski, *Wójt z Wierchosławic*, Warszawa 1984.

17 W. Witos, *Wybór pism*, wstęp, szkic biograficzny i opracowanie J. Borkowskiego, Warszawa 1989; *Witos o demokracji. Wybór przemówień, pism i rozmów Wincentego Witosy*, opracował i poprzedził wstępem, esejem o Witosie oraz wprowadzeniami i komentarzami J. Borkowski, przy współpracy W. Kulerskiego jr., Warszawa 1995. Por. rec. A. Kołodziejczyk, „RDRL”, nr 29, 1995, s. 219-222. W latach 1982-1984 wybór publikacji i wystąpień politycznych W. Witosy prezentowała także redakcja „Wsi Współczesnej”.

18 W. Witos, *Moja tułaczka...* [Warszawa 1967], s. 1-87; *Klub Parlamentarny PSL „Piast” 1926-1931. Protokoły posiedzeń*. Do druku przygotował J.R. Szaflik, Warszawa 1969; J.R. Szaflik, *Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” 1926-1931*, Warszawa 1970.

go: p. Witos w Polsce, Stambolijski w Bułgarii, wodzowie i prorocy dyktatury chłopskiej (...). Witos, ostrożny i trzeźwy w swej strategii umie cofnąć się, gdy potrzeba i zacierać ślady dla oczu mniej przenikliwych”¹⁹. Tak pisał J. Stecki w 1928 r., nieprzejednany wróg polityczny Witos, którego po prostu bano się po prawej stronie sceny politycznej. Do dzisiaj historycy związani z inną niż ludową opcją polityczną, albo ci „niezależni” nie mogą zdobyć się na obiektywną ocenę Witos – polityka. Niech za przykład posłuży kreowanie przez prof. Mariana Marka Drozdowskiego osoby Władysława Grabskiego, jako twórcy i realizatora wielkiej reformy monetarnej w 1924 r. Ale zapoczątkował ją Wincenty Witos, o czym świadczy 400 milionów sztuk bilonu: 1, 2, 5, 10, 20 i 50 groszy – z wytłoczonym rokiem wybicia – 1923! Za rządów drugiego gabinetu W. Witos! Wystarczy zajrzeć też do protokołów posiedzeń Rady Ministrów z tego okresu, do projektu budżetu na rok 1924! Do dziś całe zastępy pseudohistoryków i pseudopublicystów, wnosząc pomniki chwały Józefa Piłsudskiego, negują zasługi i ogromną rolę, jaką odegrał W. Witos w roku 1920. Wystarczy przypomnieć, że schował „pod sukno” list załamane go Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza J. Piłsudskiego z 12 sierpnia 1920 r., wyjaśniający powody dymisji z zajmowanych stanowisk²⁰. Listu tego Witos nigdy nie wykorzystał politycznie – oddał go w kilka dni po zwycięskiej polskiej ofensywie jego autorowi. Jakoś nie dostrzegają tego faktu „biografowie” Piłsudskiego, o hagiografach nie wspominając!

Profesor J.R. Szaflik *Dziełami Wybranymi W. Witos* (ponad 2600 stron) nie tylko ukazał Go jako wielkiego polityka, przywódcę ruchu ludowego, męża stanu. Wskazał też na ogromną rolę jaką odegrał ruch ludowy w odzyskaniu przez Polskę niepodległości i rozwoju państwa w latach 1918-1939.

Arkadiusz Kołodziejczyk

19 J. Stecki, *W obronie prawdy*, Warszawa 1928, s. 295.

20 List ten został po raz pierwszy opublikowany już po śmierci W. Witos: por. „Niepodległość”, t. VII, Londyn 1962; W. Witos, *Moje wspomnienia*, t. II, Paryż 1964, s. 290-292.